

ISTORIA OMENIRII

Hendrik Willem van Loon (1882–1944) s-a născut la Rotterdam. În anul 1902 pleacă în Statele Unite pentru a studia la Cornell University. Își obține doctoratul la Universitatea din München, în 1911, cu o teză intitulată *The Fall of the Dutch Republic (Căderea Republicii Olandeze)*, care va deveni, în 1913, prima sa carte publicată. Este corespondent al agenției Associated Press în Rusia, în timpul revoluției din 1905, iar apoi în Belgia în anul 1914, la începutul Primului Război Mondial. Se întoarce în Statele Unite; conferențiază la Cornell University, iar în 1919 devine cetățean american. În 1940 îl sprijină pe Franklin D. Roosevelt în campania electorală și îi îndeamnă pe americani să se împotrivescă totalitarismului după ce, cu doi ani înainte, denunțase nazismul într-un volum care a avut ecou în epocă.

Este unul dintre cei mai importanți autori de istorie pentru copii și adolescenți; a publicat zeci de volume, pe care le-a și ilustrat. Cea mai cunoscută carte a sa este, fără îndoială, *Istoria omenirii*, apărută pentru prima dată în 1921 și actualizată ulterior de autor, apoi de fiul său și de alți istorici. A fost, în 1922, prima operă distinsă cu Newbery Medal, prestigios premiu nord-american destinat literaturii pentru copii.

HENDRIK WILLEM VAN LOON
ISTORIA OMENIRII

Ediție actualizată și introducere de
ROBERT SULLIVAN

Traducere din engleză de
CORNELIA DUMITRU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

<i>Nota editorului</i>	13
<i>Introducere nouă</i>	15
<i>Cuvânt înainte</i>	21
1. Pregătirea scenei	27
2. Primii noștri strămoși	33
3. Omul preistoric.	37
<i>Omul preistoric începe să-și făurească obiecte</i>	
4. Hieroglifele	41
<i>Egiptenii inventează arta scrisului și așa începe consemnarea istoriei</i>	
5. Valea Nilului.	46
<i>Începuturile civilizației din Valea Nilului</i>	
6. Istoria Egiptului	50
<i>Ascensiunea și prăbușirea Egiptului</i>	
7. Mesopotamia	52
<i>Al doilea centru de civilizație orientală</i>	
8. Sumerienii	54
<i>Scribii sumerieni ale căror tăblițe de argilă povestesc în cuneiforme istoria Asiriei și Babiloniei, marele creuzet semitic</i>	
9. Moise.	59
<i>Povestea lui Moise, conducătorul poporului evreu</i>	
10. Fenicienii	63
<i>Fenicienii, care ne-au dat alfabetul</i>	
11. Indo-europenii.	65
<i>Persanii indo-europeni cuceresc lumea semită și pe cea egipteană</i>	

12. Marea Egee	69
<i>Popoarele din Marea Egee au adus civilizația vechii Asii în sălbăticia Europei</i>	
13. Grecii	74
<i>Între timp, tribul indo-european al elenilor a ocupat Grecia</i>	
14. Orașele grecești	77
<i>Orașele grecești care erau, de fapt, state</i>	
15. Autogovernarea greacă	80
<i>Grecii au fost primul popor care a încercat dificilul experiment al autogovernării</i>	
16. Stilul de viață grecesc	84
<i>Cum trăiau grecii</i>	
17. Teatrul grec	88
<i>Originile teatrului, prima formă de divertisment public</i>	
18. Războaiele persane	91
<i>Cum au apărat grecii Europa de o invazie asiatică și i-au împins pe persani înapoi peste Marea Egee</i>	
19. Atena contra Spartei	98
<i>Atena și Sparta și-au disputat supremația asupra Greciei într-un război lung și dezastruos</i>	
20. Alexandru cel Mare	100
<i>Alexandru Macedon întemeiază un imperiu grec universal – ce s-a ales de această năzuință grandioasă</i>	
21. Un rezumat	102
<i>Un scurt rezumat al capitolelor 1–20</i>	
22. Roma și Cartagina	105
<i>Cartagina, colonie semită pe coasta nordică a Africii, și cetatea indo-europeană a Romei, de pe țărmul vestic al Italiei, s-au înfruntat pentru stăpânirea vestului Mediteranei și Cartagina a fost distrusă</i>	
23. Ascensiunea Romei	120
<i>Cum „s-a întâmpat” Roma</i>	
24. Imperiul Roman	123
<i>După secole de tulburări și revoluții, Republica Romei a devenit imperiu</i>	
25. Iosua din Nazaret	134
<i>Povestea lui Iosua din Nazaret, căruia grecii i-au spus Iisus</i>	
26. Căderea Romei	139
<i>Amurgul Romei</i>	

27. Ascensiunea Bisericii.	145
<i>Cum a devenit Roma centrul lumii creștine</i>	
28. Mahomed	152
<i>Ahmed, cămilarul care a devenit profetul deșertului arab și ai cărui adepți au cucerit aproape toată lumea cunoscută pentru mai marea slavă a lui Allah, singurul Dumnezeu adevărat</i>	
29. Carol cel Mare	158
<i>Cum a ajuns Carol cel Mare, regele francilor, să poarte titlul de împărat și cum a încercat să reînvie vechiul ideal al imperiului universal</i>	
30. Normanzii.	164
<i>De ce oamenii din secolul al X-lea se rugau Domnului să-i ferească de furia normanzilor</i>	
31. Feudalismul	169
<i>Cum Europa Centrală, atacată din trei părți, s-a transformat într-o tabără armată și de ce Europa ar fi pierit fără soldații și administratorii profesioniști care făceau parte din sistemul feudal</i>	
32. Cavalerismul	172
33. Papă contra împărat	175
<i>Bizara loialitate dublă a popoarelor din Evul Mediu și cum a dus ea la conflicte interminabile între papi și sfinții împărați romani</i>	
34. Cruciadele.	182
<i>Toate conflictele au fost date uitării atunci când turcii au ocupat Țara Sfântă, au profanat Locurile Sfinte și au perturbat serios comerțul între Orient și Occident. Europa a pornit în cruciadă</i>	
35. Orașul medieval	188
<i>De ce oamenii din Evul Mediu spuneau că „la oraș se respiră liber“</i>	
36. Autogovernarea medievală	198
<i>Populația orașelor și-a afirmat dreptul de a se face auzită în consiliile regale ale țării</i>	
37. Lumea medievală.	204
<i>Ce credeau oamenii din Evul Mediu despre lumea în care trăiau</i>	
38. Comerțul medieval.	212
<i>Cruciadele au transformat din nou Mediterana într-un nucleu comercial activ și orașele din Peninsula Italică au devenit marele centru de distribuție pentru schimburile cu Asia și Africa</i>	

39. Renașterea	220
<i>Oamenii au îndrăznit iarăși să fie fericiți pentru simplul fapt că trăiau. Au încercat să salveze vestigiile civilizațiilor mai vechi și mai îmbietoare din Roma și Grecia și se mândreau atât de mult cu realizările lor, încât au început să vorbească despre o „renaștere“ a civilizației</i>	
40. Epoca exprimării	231
<i>Lumea a început să simtă nevoia de a da expresie bucuriei de viață proaspăt descoperite. Și-a exprimat fericirea în poezie, în sculptură, în arhitectură, în pictură și în cărțile tipărite</i>	
41. Marile descoperiri	237
<i>Acum, după ce scăpaseră de strânsoarea îngustelor limitări medievale, oamenii aveau nevoie de mai mult spațiu pentru peregrinările lor. Lumea europeană devenise prea mică pentru ambițiile lor. Venise vremea marilor călătorii ale exploratorilor</i>	
42. Buddha și Confucius	252
<i>Despre Buddha și Confucius</i>	
43. Reforma	262
<i>Progresul omenirii s-ar putea compara cel mai bine cu un pendul gigantic care oscilează continuu înainte și înapoi. Indiferența religioasă și entuziasmul artistic și literar al Renașterii au fost urmate de indiferența artistică și literară și de entuziasmul religios al Reformei</i>	
44. Războaiele religioase	272
<i>Epoca marilor controverse religioase</i>	
45. Revoluția Engleză	287
<i>Despre ciocnirea dintre „dreptul divin al regilor“ și „dreptul Parlamentului“, mai puțin divin, dar mai rezonabil, care s-a sfârșit dezastruos pentru regele Carol I</i>	
46. Echilibrul puterilor	302
<i>Pe de altă parte, în Franța „dreptul divin al regilor“ s-a afirmat cu mai multă pompă și splendoare ca niciodată, iar ambiția suveranului era temperată doar de legea recent inventată a „echilibrului puterii“</i>	
47. Ascensiunea Rusiei	307
<i>Povestea misteriosului imperiu moscovit care s-a ivit deodată pe marea scenă politică a Europei</i>	

48. Rusia contra Suediei	314
<i>Rusia și Suedia au purtat multe războaie pentru a-și adju- deca poziția de putere principală în nord-estul Europei</i>	
49. Ascensiunea Prusiei.	319
<i>Extraordinara ascensiune a unui mic stat dintr-o zonă moho- râtă din nordul Germaniei, numită Prusia</i>	
50. Sistemul mercantil.	323
<i>Cum au încercat să se îmbogățească statele naționale recent fondate sau dinastice și ce se înțelege prin sistem mercantil</i>	
51. Revoluția Americană	329
<i>La sfârșitul secolului al XVIII-lea în Europa au sosit vești extraordinare despre întâmplări din sălbăticia continen- tului nord-american. Urmașii celor care îl pedepsiseră pe regele Carol fiindcă insistase asupra „drepturilor sale divine“ au adăugat un nou capitol la vechea poveste a luptei pentru autogovernare</i>	
52. Revoluția Franceză	340
<i>Marea Revoluție Franceză proclamă pentru toți locuitorii Pământului principiile libertății, fraternității și egalității</i>	
53. Napoleon.	354
54. Sfânta Alianță	366
<i>De îndată ce Napoleon a fost trimis pe Insula Sfânta Elena, conducătorii învinși de atâtea ori de „corsicanul“ detestat s-au întrunit la Viena și au încercat să anuleze numeroasele schimbări iscate de Revoluția Franceză</i>	
55. Marea Reacțiune	377
<i>Au încercat să garanteze lumii o eră de pace netulburată suprimând toate ideile noi. L-au transformat pe spionul polițienesc în cel mai înalt funcționar din stat, și în scurtă vreme închisorile tuturor țărilor se umpluseră cu cei care susțineau că poporul are dreptul de a se guverna așa cum crede de cuviință</i>	
56. Independența națională.	384
<i>Dragostea pentru independența națională era totuși prea puternică pentru a fi nimicită astfel. Sud-americanii s-au răzvrătit cei dintâi împotriva măsurilor reacționare ale Congresului de la Viena. Grecia, Belgia, Spania, alături de numeroase țări de pe continentul european, le-au călcat pe urme, și secolul al XIX-lea s-a umplut de zvonul multor răz- boaie de independență</i>	

57. Epoca motorului	403
<i>Pe când popoarele Europei luptau pentru independența națională, lumea lor fusese schimbată complet de o serie de invenții ce transformaseră greoiul motor cu abur din secolul al XVIII-lea în cel mai loial și eficient sclav al omului</i>	
58. Revoluția socială	414
<i>Noile motoare erau foarte scumpe, și doar bogații și le puteau permite. Bătrânul tâmplar sau cizmar care lucrase pe cont propriu în micul lui atelier a fost obligat să se angajeze la proprietarii marilor utilaje mecanice și, deși câștiga mai mulți bani decât înainte, și-a pierdut independența, iar asta nu i-a plăcut</i>	
59. Emanciparea	420
<i>Introducerea generalizată a mașinilor nu a adus epoca de fericire și prosperitate prezisă de generația care a văzut înlocuirea diligenței de către tren. S-au propus câteva remedii, însă nici unul nu a rezolvat pe deplin problema</i>	
60. Epoca științei	427
<i>Lumea a trecut și printr-o altă schimbare, mai importantă decât revoluțiile politice și industriale. După generații de opresiune și persecuție, oamenii de știință dobândiseră în cele din urmă libertate de acțiune și acum încercau să descopere legile fundamentale care guvernează Universul</i>	
61. Arta	433
<i>Un capitol despre artă</i>	
62. Expansiunea colonială și războiul	445
<i>Un capitol care ar trebui să vă dea o mulțime de informații politice despre ultimii cincizeci de ani, dar care în realitate conține o serie de explicații și câteva scuze</i>	
63. O lume nouă	454
<i>Primul Război Mondial, care a fost, de fapt, o luptă pentru o lume nouă mai bună</i>	
64. Așa cum va fi totdeauna	463
65. După șapte ani	464
66. Statele Unite se maturizează	479
<i>Un prim capitol despre istoria actuală, scris pentru Piet, Jan, Dirk și Jane van Loon, dar și pentru contemporanii lor, de unchiul Willem</i>	

67. Partenerii „Axei“	484
<i>„Crahul resimțit în toată lumea“ grăbește colapsul unei păci clădite pe temelii medievale</i>	
68. Izolaționism și împăciuatorism	493
<i>Cum au început partenerii Axei să-și împartă lumea între ei și de ce au reușit să ajungă atât de departe</i>	
69. Carta Atlanticului	500
<i>Cum „războiul nervilor“ a cedat locul „războiului total“ și cum Hitler a greșit grav câteva calcule</i>	
70. Războiul global.	509
<i>Axa a pierdut „bătălia producției“, dar victoria finală a fost obținută de savanții americani și britanici. Pentru întreaga omenire s-au ivit zorii unei ere noi</i>	
71. Națiunile Unite	519
<i>Cum au moștenit Statele Unite supremația mondială și cum i-au găzduit pe participanții la un experiment de proporții în relațiile internaționale</i>	
72. O pace agitată	527
<i>Războiul Rece ia amploare în Europa, pe când în alte zone izbucnesc ostilități deschise</i>	
73. Prăbușirea vechii orânduiri	544
<i>Pe măsură ce amintirea războaielor din prima jumătate a secolului XX se estompează, noile generații se străduiesc „să imblânzească ferocitatea omului și să îndulcească viața lumii“</i>	
74. Nava spațială Pământ.	548
<i>Trebuie să menținem sistemele care susțin viața pe Pământ sau să plătim prețul</i>	
75. Pământul ca sat global	553
<i>Minunile științei și tehnologiei au făcut din planeta noastră o lume care se micșorează și i-au înfrățit pe toți oamenii</i>	
76. Începuturile epocii high-tech	556
<i>Tehnologia avansează și izbucnesc noi războaie</i>	
77. Un mileniu nou	589
<i>Noi libertăți și raporturi globale</i>	
78. O linie	619
<i>Cum acea linie pe care ni s-a părut că o vedem în zorii noului mileniu s-a dovedit înșelătoare</i>	

79. Pe muchie de cuțit	622
<i>Alegerea care era cât pe ce să fie altfel: George W. Bush vs Al Gore și saga numărătorii nebunești a voturilor</i>	
80. O zi tristă	625
<i>Un mic grup de teroriști atacă New Yorkul și schimbă fața lumii</i>	
81. Riposta	628
<i>Statele Unite au parte de compasiune, dar jură răzbunare</i>	
82. O monedă nouă	632
<i>Să cercetăm o clipă ce poate însemna o monedă nouă, ce realizări trecute întruchipează și ce dificultăți viitoare implică</i>	
83. Război în Orientul Mijlociu, din nou	635
<i>Cum au hotărât Statele Unite să plece la război pentru a preveni un război, dar tot acolo au ajuns</i>	
84. O nouă privire asupra marilor orașe	640
<i>Orașele s-au umplut de locuitori și ne-am dat seama că sunt un habitat natural al oamenilor; ceea ce înseamnă că ne așteaptă multă muncă</i>	
85. Un om de culoare ajunge președintele Americii	648
<i>La un secol și jumătate după Războiul Civil American, Barack Obama, un senator din Illinois, câștigă niște alegeri istorice</i>	
86. Cereri de iertare	652
<i>O notă foarte scurtă despre ceva ce s-a întâmplat tot mai frecvent în lume pe măsură ce guvernele și-au examinat mai îndeaproape istoria</i>	
87. Declin economic	655
<i>Examinăm o perioadă în care mulți oameni din lumea întreagă și-au pierdut deodată locurile de muncă și ne gândim de ce se întâmplă așa și ce spune asta despre noi</i>	
88. China se întoarce	661
<i>Nu că ar fi plecat vreodată</i>	
89. Primăvară	664
<i>Revoluțiile în Orientul Mijlociu și drepturile oamenilor de pretutindeni</i>	
90. Prieteni	670
<i>Cum am transformat modul în care comunicăm unii cu alții</i>	
<i>O cronologie ilustrată</i>	673
<i>Lista ilustrațiilor</i>	679
<i>Indice</i>	682

NOTA EDITORULUI
LA EDIȚIA ADUSĂ LA ZI

În 1972, editorii au actualizat volumul cu ajutorul dr. Edward Prehn, al profesorului Paul Sears de la Universitatea Yale și al profesorului Edwin C. Broome de la Universitatea din New York. În 1984 și 1999 profesorul John Merriman de la Universitatea Yale a adus textul la zi, iar Adam Simon a adăugat ilustrații. Pentru prezenta ediție, Robert Sullivan a adăugat capitole noi și o introducere.

INTRODUCERE NOUĂ

HENDRIK WILLEM VAN LOON ERA UN OM MARE CU UN CÂINE mic și cu ideea că istoria lumii e mult prea vastă ca să poată fi tratată de câteva persoane. Când îi citești cărțile, vă lasă impresia că le-a scris considerându-se un fel de inginer de trenuri vechi. După el, poveștile și faptele din trecut trebuie sădite în mintea oamenilor pentru ca motorul progresului să poată prinde viteză. Singura noastră cale de a înainta a fost conștiința acută a pulsului constant al istoriei, sau cel puțin așa pare să creadă. Presupun că sentimentele lui în această privință au avut o legătură cu faptul că s-a născut în anul 1882, o perioadă când lumea a început să se specializeze.

Bineînțeles, un gen sau altul de specializare a existat dintotdeauna. Dacă trăiai în Danemarca în epoca fierului și te pricepeai la topirea metalului și forjarea lui în unelte sau arme, probabil nu te îngrijeai la fel de mult de animale. Însă în deceniul 1880 o nouă știință, numită „management“, a dat năvală în fabricile din toată lumea. După ce managementul a preluat controlul, munca nu a mai fost doar muncă; a devenit ceva ce se poate descompune în categorii și părți, ca speciile de păsări sau tipurile de afecțiuni. În această perioadă s-a născut linia de montaj, spre exasperarea muncitorilor, după care specializarea s-a strecurat în toate domeniile vieții, inclusiv în cele academice și (cel mai important aspect din perspectiva cărții pe care o țineți în mâini) în istorie. Opera lui van Loon se opunea întru totul acestei specializări. Van Loon se războia cu ceea ce el considera îngustime a minții experților care nu puteau

vedea dincolo de cartotecile lor. Uneori a fost numit „popularizator“. Istoricul Arthur Schlesinger Jr. l-a lăudat pe van Loon pentru chiar activitatea de popularizare, scriind că „într-o epocă în care cunoștințele se specializează din ce în ce mai mult, capacitatea de a scrie pe teme serioase într-un mod lucid și captivant devine o necesitate a societății civilizate“. Tot Schlesinger a adăugat că van Loon era un bărbat „plin de entuziasm“.

Nu că van Loon nu ar fi participat la procesul de specializare. La urma urmelor, a studiat istoria, nu chimia sau geologia Antarcticii. Și-a obținut doctoratul la Universitatea din München și a predat istorie europeană la Universitatea Cornwell și la Antioch College. Pe lângă *Istoria omenirii*, a scris zeci de alte cărți, inclusiv *The Rise of the Dutch Kingdom, R. v. R.: The Live and Times of Rembrandt van Rijn* și, în 1939 (în colaborare cu Grace Castagnetta), *The Last of the Troubadours: The Life and Music of Carl Michael Bellman 1740–1795*. După cum notează Cornelis A. van Minnen în biografia lui van Loon publicată în 2005, *Istoria omenirii* a fost scrisă aproape dintr-o fantezie, când editorul Horace Liveright a hotărât să încerce o versiune pentru copii a unui gen popular la adulți, așa-numitul „sinopsis“. Câteva volume apăruseră deja: Charles și Mary Beard, *Rise of American Civilization* (1927), Lewis Mumford, *Story of Utopias* (1922) și Will Durant, *Story of Philosophy* (1926). Aceste cărți fuseseră compuse, în mod vădit, cu ideea că nespecialistul e capabil să înțeleagă opera experților și specialiștilor dacă aceasta cuprinde propoziții scrise pentru oameni obișnuiți, nu doar pentru inițiați. Will Durant a fost cel mai popular autor de istorii rezumate pentru adulți, iar Durant a observat că volumul lui van Loon va fi la fel de satisfăcător pentru părinți ca și pentru copiii cărora le va fi cumpărat. „Lumea devenea scandalos de informată cu privire la istorie“, a spus Durant.

Cum citim *Istoria omenirii* astăzi, într-o epocă în care suntem, deopotrivă, și mai specializați, și mai generaliști, când faptele despre orice subiect se află la distanță de câteva clicuri? (Chiar dacă în momentul de față aproximativ o treime din populația lumii nu are acces la internet, un fapt pe care multe per-

soane conectate – în ciuda conexiunilor – probabil nu îl cunosc.) Capodopera lui van Loon are greșelile și confuziile ei, precum și goluri, nu încapе îndoială. Dacă privim la viața lui van Loon, nu ne va fi greu să constatăm că suferea de unele prejudecăți comune în Statele Unite pe vremea lui, de exemplu aversiunea față de anumite grupuri de imigranți. În ansamblu cartea adoptă totuși un spirit de autoperfecționare – cu speranță pentru autor, cititor și viitorul umanității. Acesta pare să fi fost sentimentul lui van Loon despre lume în anii '40, când a vorbit despre „o conștiință comună a «apartenenței laolaltă»“ și a descris New Deal-ul președintelui Franklin Roosevelt nu atât ca pe o mulțime de legi și reglementări, cât o „atitudine nouă în gândire“. Într-un program radiofonic din New York și ulterior la NBC chiar așa a spus, „în folosul omenirii“. Credea cu adevărat că ne aflăm într-o fază de ascensiune, chiar și atunci când naziștii i-au atacat patria europeană – van Loon s-a născut în Rotterdam. Omenirea putea depăși acest moment. Considera acest lucru drept cea mai demnă de apreciat calitate a lumii.

A murit în 1944, cu un an înainte de sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, însă Hitler era pe cale să cadă și majoritatea oamenilor putea întrezări încheierea conflictului. Van Loon părea să creadă că Statele Unite vor conduce lumea spre un viitor mai bun, ceea ce nu a fost întotdeauna adevărat. Ca de obicei, povestea omenirii a fost un amalgam.

Pe de altă parte, *Istoria omenirii* s-a bucurat în continuare de succes. Mai mulți autori au adus-o la zi, dar nimeni nu a încercat, bineînțeles, să aducă la zi spiritul lui van Loon, care nu pare să fi pălit. Cartea se înfățișează acum ca un caiet de însemnări transmis de la o generație la alta, cu ceva pânze de păianjen și cu coperta uzată pe alocuri, dar și cu podoabe adăugate pe măsură ce trece dintr-o mână în alta. Necesită strădanie din partea cititorului, deși nu mai multă decât ar fi fost necesară în 1920, 1820 sau în zorii istoriei umane. La urma urmelor, trecutul prinde viață atunci când e analizat sau, încă și mai bine, reanalizat. Căutați adevăruri. Studiați-le. Studiați-le în profunzime. Observați-le din diverse perspective. Nu considerați

nimic ca fiind indiscutabil, căci foarte puține lucruri sunt astfel, și nu vă temeți să priviți îndeaproape lucrurile care nu au fost cercetate înainte. Henry David Thoreau preda la o școală din Massachusetts în 1837. Îi plăcea să spună că întunecatul Ev Mediu e întunecat pentru că noi suntem în întuneric în privința lui.

DACĂ L-AȚI FI VIZITAT PE VAN LOON PE CÂND SCRIA *ISTORIA omenirii*, v-ați fi găsit pe Barrow Street din cartierul Greenwich Village în Manhattan, în 1920, și ar fi trebuit să urcați pe scări patru etaje pentru a-l vedea dactilografînd manuscritele și desenând toate ilustrațiile, probabil cu o anumită încântare copilărească. Cu expresia „încântare copilărească“ vreau să spun că le desena fără să ascundă cât de fericit era în clipa aceea. Mie mi se pare că adulții tind să creadă că sunt mai maturi decât copiii când, în realitate, au doar mai multă experiență în a ascunde cât de fericiți sau nefericiți sunt.

Van Loon era bine-cunoscut fiindcă își ilustra fericirea. La moartea lui, un necrolog l-a numit „filozoful care râdea“, și dacă ar fi să știți un singur lucru despre varianta cinematografică a *Istoriei omenirii* acesta ar trebui să fie următorul: lungă listă a starurilor de cinema apărute în varianta Warner Bros. din 1957 – Vincent Prince, Ronald Colman, Hedy Lamarr, Dennis Hopper, Agnes Moorehead și Virginia Mazo – îi includea și pe Groucho, Harpo și Chico Marx, adică frații Marx. Groucho Marx s-a născut în 1890 la New York și, ca van Loon, era un filozof care râdea – filmul lui *Supă de rață* din 1933 e o pledoarie contra războiului. Groucho este cel care a spus: „În afară de câine, cartea e cel mai bun prieten al omului. Într-un câine e prea întuneric ca să poți citi.“

Iar dacă v-ați fi aflat în apartamentul lui van Loon în 1920, ați fi observat că uneori câinele lui stătea pe birou, poate pentru a monitoriza progresul realizat în istoria lumii. Când a terminat *Istoria omenirii* – scrisă în numai două luni de zile – l-ați fi văzut pe autor expediind fericit cartea și mutându-se în Ohio să predea o vreme la Antioch College, până a decis să renunțe la slujba respectivă. În ziua aceea a lăsat în sala de clasă un

bilet pe care studenții l-au citit la sosire. „Nu cred în saluturile lungi la despărțirea prietenilor buni“, scrisese van Loon. „Am învățat, sper eu, multe lucruri unii de la alții în timpul petrecut împreună. Iar acum a venit vremea să îmi iau rămas-bun.“

ROBERT SULLIVAN
Brooklyn, New York
2013

CUVÂNT ÎNAINTE

Pentru Hansje și Willem

Pe când aveam vreo doisprezece, treisprezece ani, un unchi care mi-a dăruit dragostea pentru cărți și imagini mi-a promis să mă ducă într-o expediție memorabilă. Urma să urcăm în vârful clopotniței bisericii Sf. Laurențiu Vechi din Rotterdam.

Așa se face că într-o bună zi un paracliser cu o cheie mare cât cea a Sfântului Petru a deschis o ușă misterioasă. „Sună clopoțelul“, a spus el, „când vă întoarceți și vreți să ieșiți“. Apoi, cu un scârțâit răsunător de balamale ruginite ne-a rupt de zgomotul străzii aglomerate și ne-a închis într-o lume plină de experiențe noi și ciudate.

Acolo m-am confruntat pentru prima oară în viață cu fenomenul tăcerii audibile. După ce am urcat primul șir de trepte, la cunoștințele mele limitate despre fenomenele naturale s-a adăugat încă o descoperire – cea a întunericului tangibil. Un chibrit ne-a arătat unde continua drumul în sus. Am suit la următorul etaj, apoi încă unul și încă unul până am pierdut șirul, după care am avut deodată lumină din belșug. Acest etaj se găsea la aceeași înălțime cu acoperișul bisericii și era folosit ca magazie. Sub multe degete de praf zăceau abandonate simbolurile unei credințe venerabile respinse de locuitorii orașului cu mulți ani în urmă. Lucruri care însemnaseră viață sau moarte pentru strămoșii noștri ajunseseră vechituri și gunoi. Șoarecele harnic își făcuse cuib printre imaginile cioplite și păianjenul veșnic la pândă își deschisese prăvălie între brațele întinse ale unui sfânt binevoitor.

Următorul etaj ne-a dezvăluit sursa luminii. Ferestre enorme deschise, cu bare groase de fier, transformaseră încăperea înaltă și goală în adăpostul a sute de porumbei. Vântul bătea printre gratiile de fier și o muzică stranie și plăcută umplea aerul. Era vacarmul orașului de dedesubt, însă un vacarm purificat și limpezit datorită distanței. Huruitul carelor grele și ropotul copitelor de cai, răsucirile macaralelor și scripeților, hâșâitul aburului răbdător pus să muncească în mii de chipuri în locul omului – toate se îmbinaseră într-un murmur foșnitor ce oferea un fundal minunat uguitului tremurător al porumbeilor.

Aici se sfârșeau rampele de trepte și începeau scările mobile. Iar după prima scară (o chestie veche și alunecoasă pe care îți dibuiai drumul cu băgare de seamă) urma o minunăție nouă și mai mare, ceasul orașului. Am văzut inima timpului. Puteam auzi bătăile grele ale secundelor repezi – una – două – trei – până la șaiszeci. Apoi un zgomot trepidant subit, când toate roțile păreau să se oprească – un alt minut tăiat din eternitate. Și o lua de la capăt fără pauză – una – două – trei – până când, după un țcănit de avertizare și hârșâitul multor roți, un glas tunător, mult deasupra noastră, a spus lumii că sosise ceasul amiezii.

La următorul etaj se găseau clopotele. Clopoțele drăguțe și surorile lor teribile. În centru, clopotul cel mare, care mă făcea să încremenesc de frică atunci când suna noaptea vestind sânge sau foc. Într-o măreție solitară, părea să cugete la cei șase sute de ani în care împărtășise bucuriile și durerile bunilor târgoveți din Rotterdam. Împrejurul lui, rânduite cu grijă ca borcanele albastre într-o farmacie de modă veche, atârnav clopotele mai mici, care de două ori pe săptămână cântau o melodie veselă pentru țăranii veniți la piață să cumpere, să vândă și să audă ce se mai întâmplase în lumea mare. Însă într-un colț – singur singurel, ocolit de celelalte, tăcut și sumbru – clopotul morții.

Apoi iarăși întunericul, alte scări, mai abrupte și mai primejdioase decât cele urcate înainte, și deodată aerul proaspăt al întinderii cerului. Ajunseserăm la galeria cea mai de sus. Deasupra noastră se găsea cerul. Dedesubt, orașul – un orașel de jucărie unde furnici hârnicește mișunau grabnic încoace și încolo, fiecare la treaba ei, și dincolo de învălmășeala de pietre, întinderea verde a câmpului.

A fost prima oară când am zărit lumea mare.

De atunci încolo, ori de câte ori am avut prilejul, am urcat în vârful turnului și m-am delectat. Nu era ușor, însă efortul fizic al urcării câtorva scări era răsplătit pe deplin.

În plus, știam ce recompensă mă aștepta. Aveam să văd pământul și cerul și să ascult poveștile bunului meu prieten ceasornicarul, care trăia într-o bojdeucă dintr-un ungher ferit al galeriei. El se îngrijea de ceas, era ca un tată pentru clopote și dădea alarma de incendiu, însă avea multe ore libere în care își fuma pipa și se lăsa-n voia gândurilor lui tihnite. Trecuseră aproape cincizeci de ani de când mersese la școală și arareori citise o carte, însă trăise în vârful turnului atât de mulți ani, încât absorbise înțelepciunea lumii largi care îl împresura din toate părțile.

Cunoștea istoria bine, căci pentru el era ceva viu. „Uite acolo, băiete“, zicea arătând spre o cotitură a râului, „acolo, vezi copacii ăia? Acolo prințul de Orania a spart digurile ca să inunde zona și să salveze orașul Leiden“. Ori îmi spunea povestea vechiului Meuse, urmărind firul apei de când fluviul cel lat se preschimba dintr-un port accesibil într-un drum splendid străbătut de corăbiile lui de Ruyter și Tromp în vestita ultimă călătorie când și-au dat viața pentru ca marea să fie liberă pentru toată lumea.

Mai erau și sătucurile grupate în jurul bisericii ocrotitoare care odinioară, cu mulți ani în urmă, fusese casa sfântului lor patron. În depărtare puteam vedea turnul înclinat din Delft. Sub arcadele lui înalte a fost asasinat Wilhelm cel Tăcut și acolo a învățat Grotius să alcătuiască primele propoziții în latină. Și mai departe, corpul lung și jos al bisericii din Gouda, casa dintâi a unui băiat sărac a cărui istețime s-a dovedit mai puternică decât armatele multor împărați. Lumea îl cunoaște cu numele de Erasmus.

În sfârșit, linia argintie a mării nemărginite și, în contrast, chiar sub noi, talmeș-balmeșul de acoperișuri, hornuri, case, grădini, spitale, școli și străzi căruia îi spuneam cămin. Însă turnul ne arăta vechiul cămin într-o lumină nouă. Zarva nedeslușită a străzilor și pieței, a fabricilor și atelierelor devenea

expresia bine rânduită a energiei și scopurilor umane. Mai presus de toate, priveliștea trecutului glorios din jurul nostru ne insuflează un curaj proaspăt pentru a înfrunța problemele viitorului atunci când reveneam la îndatoririle vieții de zi cu zi.

Istoria este impunătorul turn al experienței pe care timpul l-a clădit în nesfârșitele câmpuri ale unor vremuri apuse. Nu e ușor să ajungem în vârful acestui edificiu străvechi și să ne bucurăm de avantajul întregii panorame. Nu există ascensor, însă picioarele tinere sunt puternice și pot să urce.

Aici vă dau cheia care va deschide ușa.

Când vă veți întoarce, veți înțelege motivul entuziasmului meu.

HENDRIK WILLEM VAN LOON

ISTORIA OMENIRII

LUI JIMMIE

Ce rost o fi având o carte fără ilustrații? a zis Alice.

Hăt-departe în nord, în ținutul Svithjod, se găsește o stâncă. Măsoară o mie de kilometri înălțime și tot atât în lățime. O dată la o mie de ani o păsărică vine pe această stâncă să-și ascută ciocul.

Când stânca se va fi tocit astfel de tot, atunci va fi trecut o singură zi din eternitate.

PREGĂTIREA SCENEI

TRĂIM ÎN UMBRA UNUI SEMN DE ÎNTREBARE GIGANTIC.

Cine suntem?

De unde venim?

Încotro ne îndreptăm?

Încet, dar cu un curaj neclintit, am împins acest semn de întrebare spre linia îndepărtată, de dincolo de orizont, unde sperăm să aflăm răspunsul.

Nu am înaintat prea mult.

Știm încă foarte puține, însă am ajuns într-un punct în care putem presupune (cu un grad acceptabil de acuratețe) multe lucruri.

În capitolul de față vă voi spune (potrivit celei mai credibile presupuneri) cum a fost pregătită scena pentru apariția omului.

Dacă reprezentăm perioada de-a lungul căreia pe planeta noastră au existat condiții prielnice vieții animale printr-o linie de următoarea lungime, atunci liniuța de dedesubt indică intervalul de timp în care a trăit pe pământ omul (sau o creatură mai mult sau mai puțin asemănătoare cu omul).

Omul a fost ultimul sosit, dar cel dintâi care și-a folosit creierul cu scopul de a supune forțele naturii. Iată motivul pentru care vom studia omul, și nu pisicile, câinii, caii sau orice

alt animal, deși fiecare în felul său are în spate o evoluție istorică foarte interesantă.

La începuturi, planeta pe care trăim a fost (din câte știm în prezent) o minge mare de materie incandescentă, un norișor de fum în oceanul nemărginit al spațiului. Treptat, pe parcursul a milioane de ani, suprafața a ars complet și s-a acoperit cu un strat subțire de rocă. Pe aceste pietre neînsuflețite au căzut puhoai nesfârșite de ploaie, tocind granitul dur și ducând praful în văile ascunse printre stâncile înalte ale pământului fumegând.

PLOUA NECONTENIT

În cele din urmă a venit și ceasul când soarele a străpuns norii și a văzut această planetă mică acoperită de câteva bălți ce aveau să evolueze în maiestuoasele oceane din emisferele estică și vestică.

Apoi, într-o bună zi, s-a întâmplat marea minune. Materia moartă a dat naștere vieții.

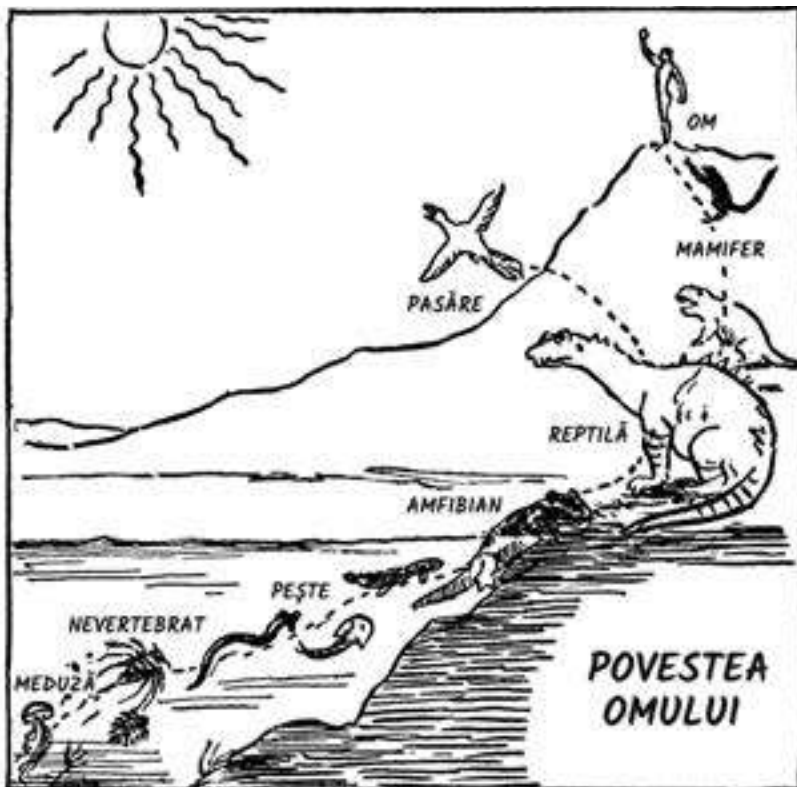
Pe apele mării a plutit prima celulă vie.

Milioane și milioane de ani a rătăcit în voia curenților. Însă în tot acest timp și-a dezvoltat anumite deprinderi ca să poată supraviețui mai ușor pe pământul neprimitor. Unele celule se simțeau mai bine în adâncimile întunecoase ale lacurilor și bălților. Au prins rădăcini în sedimentele aluvionare aduse de pe vârful dealurilor și au devenit plante. Altele au preferat să se miște, le-au crescut membre articulate ciudate, ca ale scorpionilor, și au început să mișune pe fundul mării printre plante și apariții verzui asemănătoare cu meduzele. Altele (acoperite cu solzi) se bazau pe mișcări de înot pentru a se deplasa dintr-un loc în altul în căutarea hranei și, încetul cu încetul, au populat oceanul cu miriade de pești.

Între timp, plantele se înmulțiseră și au fost nevoite să-și caute alte sălașuri. Nu mai încăpeau pe fundul mării. Au ieșit șovăitor din apă și și-au găsit un nou cămin în mlaștinile și

aluviunile noroioase de la poalele munților. De două ori pe zi mările oceanice le acopereau cu apa lor sărată. În restul timpului plantele s-au adaptat la situația inconfortabilă și au încercat să supraviețuiască în aerul rarefiat care înconjura suprafața planetei. După secole de exercițiu, au învățat să trăiască la fel de confortabil în aer cum o făcuseră în apă. Au crescut, devenind tufișuri și copaci, iar în cele din urmă au reușit să facă flori fermecătoare ce au atras atenția bondarilor harnici și a păsărilor care le-au dus semințele în lung și-n lat, până când întreg pământul s-a acoperit cu pășuni verzi ori a fost umbrit de coroana arborilor.

Însă și unii pești începură să iasă din mare și învățaseră să respire și cu plămâni, și cu branhiile. Asemenea făpturi se

APARIȚIA OMULUI